

ОБҐРУНТУВАННЯ ПЕДАГОГІЧНИХ УМОВ ФОРМУВАННЯ УПРАВЛІНСЬКОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ МАЙБУТНІХ ФАХІВЦІВ З ВІЙСЬКОВОГО УПРАВЛІННЯ

SUBSTANTIATION OF PEDAGOGICAL CONDITIONS OF FORMATION OF MANAGEMENT COMPETENCE OF FUTURE SPECIALISTS IN MILITARY MANAGEMENT

Статтю присвячено виявленню педагогічних умов формування управлінської компетентності майбутніх фахівців з військового управління. На основі системного аналізу виділено комплекс педагогічних умов, зокрема: створення необхідного навчально-методичного забезпечення формування управлінської компетентності; широке використання у формуванні управлінської компетентності інноваційних засобів педагогічної комунікації; поетапне формування управлінської компетентності. Розкрито сутнісну характеристику кожної з виявлених педагогічних умов. Вибір педагогічних умов, що забезпечують продуктивне формування досліджуваної компетентності, відбувається на основі таких положень: потреб суспільства, роботодавців, курсантів до підготовки як фахівців з військового управління; цілепокладання; аналізу ефективності формування досліджуваної компетентності; специфіки формування управлінської компетентності; особливостей змісту професійно-управлінської підготовки майбутніх фахівців з військового управління. Визначено основні принципи, на основі яких відбувається оптимальне структурування змісту професійно-управлінської підготовки фахівців з військового управління. Теоретичне обґрунтування виявлених педагогічних умов покликане забезпечити успішне формування управлінської компетентності майбутніх фахівців з військового управління. Зазначено, що методологічну основу дослідження становлять компетентнісний та системний підходи до формування в курсантів управлінської компетентності. Окреслено основні риси процесу формування управлінської компетентності майбутніх фахівців з військового управління у вищих військових закладах освіти. Зазначається, що основою її формування є одночасне навчання, виховання та розвиток курсантів у військово-педагогічному процесі.

Ключові слова: управлінська компетентність, майбутні фахівці з військового управління, педагогічні умови, професійно-управ-

лінська підготовка, військові заклади вищої освіти.

The article deals with the identification of pedagogical conditions of formation of management competence of future specialists in military management. Based on the system analysis, the complex of pedagogical conditions has been highlighted, in particular: creation of necessary educational and methodical support for the formation of management competence; spread use of innovative means of pedagogical communication in the formation of management competence; gradual formation of management competence. The essential description of each of the identified pedagogical conditions has been revealed. Selection of pedagogical conditions that ensure the productive formation of the studied competence is based on the following provisions: needs of society, employers, cadets for training as specialists in military management; goals setting; analysis of the efficacy of formation of the studied competence; specifics of formation of management competence; peculiarities of the essence of vocational and managerial training of future specialists in military management. The main principles, on the basis of which takes place an optimal structuring of the essence of vocational and managerial training of future specialists in military management, have been defined. Theoretical substantiation of the revealed pedagogical conditions is called to provide successful formation of management competence of future specialists in military management. It is noted that the methodological basis of the research are competence and system approaches in the formation of cadets' management competence. The major features of the process of formation of management competence of future specialists in military management in the military institutions of higher education have been described. It is noted that the basis of its formation is the simultaneous training, education and development of cadets in the military-pedagogical process.

Key words: management competence, future specialists in military management, pedagogical conditions, vocational and managerial training, military institutions of higher education.

УДК 378:61

DOI <https://doi.org/10.32843/2663-6085/2022/43/2.23>

Тарасюк Ю.М.,

ст. викладач кафедри загальновійськових дисциплін Військового інституту телекомунікацій та інформатизації імені Героїв Крут

Постановка проблеми у загальному вигляді. Актуальність проблеми формування управлінської компетентності майбутніх фахівців з військового управління визначається необхідністю підвищення ефективності військово-професійної діяльності курсантів військових закладів вищої освіти (ВЗВО), постійним підвищенням вимог до якості підготовки курсантів військових закладів вищої освіти (ВЗВО), які мають знання, вміння, професійно значущі якості, що сприяють виконанню командно-управлінської діяльності; потребою в теоретично обґрунтованих способах формування управлінської компетентності курсантів ВЗВО, необхідністю пошуку ефективних

педагогічних умов формування управлінської компетентності майбутніх фахівців з військового управління та практичного апарату для їхньої успішної реалізації.

Управлінську компетентність майбутніх фахівців з військового управління розглядаємо як інтеграцію знань, умінь, досвіду та особистісних якостей, що реалізуються у виконанні управлінських функцій та забезпечують професійну діяльність майбутніх фахівців з військового управління у професійній сфері. Формування управлінської компетентності майбутніх фахівців з військового управління – це систематизована діяльність суб'єктів освітнього процесу ВЗВО з метою вироблення

у курсантів знань, умінь, досвіду та особистісних якостей, необхідних для реалізації управлінських функцій у професійній сфері.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Психолого-педагогічні аспекти формування готовності офіцерів до реалізації управлінських функцій у екстремальній діяльності розкрито в наукових працях В. Афанасенка, В. Барка, О. Бойка, С. Будника, М. Руденка, А. Тихончука, В. Уліча та інших. Розвиток управлінської культури та компетентності офіцерів розкрито у наукових напрацюваннях Т. Мацевка та Р. Торчевського, а управлінського мислення – В. Шемчука. Сучасними науковцями визначено педагогічні умови вдосконалення професійної підготовки майбутніх офіцерів та формування їхньої готовності до керування підрозділами (М. Жиленко, Л. Мерзляк, І. Радванський); розглянуто етику управлінської діяльності військового керівника (М. Тарнавський); педагогічні аспекти управлінської діяльності офіцерів (Г. П'янковський); формування готовності до управлінської діяльності у майбутніх магістрів військово-соціального управління (О. Бойко); психологічні особливості розвитку управлінської компетентності майбутніх магістрів військового профілю (Т. Мацевко) та ін.

Виділення не вирішених раніше частин загальної проблеми. Водночас аналіз окреслених та інших джерел свідчить, що проблема формування управлінської компетентності майбутніх фахівців з військового управління є малодослідженою і потребує наукового розв'язання. У зв'язку з цим для з'ясування ефективності педагогічних умов формування управлінської компетентності майбутніх фахівців з військового управління необхідно розробити критерії та показники оцінювання її сформованості.

Мета статті полягає в здійсненні аналізу оптимальних педагогічних умов і технологій формування управлінської компетентності майбутніх фахівців з військового управління та формулюванні пропозицій щодо їхньої оптимізації у військових закладах вищої освіти.

Виклад основного матеріалу. Термін «педагогічні умови», за твердженням Н. Іполітової, є сукупністю заходів освітнього процесу, спрямованих на підвищення його ефективності [4, с. 9].

У виявленні педагогічних умов враховувалася низка визначальних чинників: 1) зміст та особливості формування управлінської компетентності майбутніх фахівців з військового управління; 2) специфіка сучасної військово-професійної освіти; 3) соціальне замовлення та нормативні вимоги до сучасних військових управлінців; 4) методологічна основа дослідження; 5) наукові досягнення у вирішенні проблеми формування управлінської компетентності у курсантів ВЗВО; 6) власний практичний досвід діяльності згідно з проблемою дослідження.

По суті, педагогічні умови формування управлінської компетентності майбутніх фахівців з військового управління є тими умовами, що спричинюють продуктивне формування її структурних компонентів: когнітивного, мотиваційного, діяльнісного, рефлексивно-оцінного, емоційно-вольового, а також особистісних якостей майбутніх фахівців. На основі аналізу результатів теоретичного дослідження виявлено комплекс педагогічних умов, створення яких покликане забезпечити успішне формування управлінської компетентності майбутніх фахівців з військового управління у військових закладах вищої освіти. Охарактеризуємо сутність кожної з педагогічних умов.

1. Створення необхідного навчально-методичного забезпечення формування управлінської компетентності. Насамперед навчально-методичне забезпечення необхідне для розвитку когнітивного складника досліджуваної компетентності, що створює передумови для якісного засвоєння курсантами змісту освіти та стимулює їхній пізнавальний інтерес [7, с. 151]. Розробка навчально-методичного забезпечення здійснюється, спираючись на ідеологію компетентнісного підходу в освіті та з урахуванням вимог роботодавця до фахівців з військового управління. Припускаємо, що навчально-методичне забезпечення має відповідати певним критеріям, зокрема: відповідність нормативним освітнім документам; неможливість дублювання окремих тем та питань з інших дисциплін.

Навчально-методичне забезпечення може бути представлено: підручниками на паперових та електронних носіях, навчальними комп'ютерними системами, аудіо- та відеоматеріалами, тренінговими навчальними вправами, різними базами даних тощо. Нині, в умовах інформатизації освіти, невіддільним елементом освітнього процесу стає використання електронних засобів навчання. Освітні електронні видання та ресурси мають низку незаперечних переваг. Так, електронні засоби навчання дозволяють використовувати нові методи відбору та формування змісту освіти; скоригувати роль курсанта та викладача в освітньому процесі; підвищити ефективність навчання на основі індивідуалізації освітнього процесу (О. Борисюк [2, с. 207]); модифікувати механізми керування системою освіти.

Попри очевидні переваги електронних засобів навчання, необхідно враховувати специфіку формування управлінської компетентності. Так, з одного боку, інформатизація освітнього процесу дає змогу підвищити активність курсантів, розвинути у них здатність до критичного мислення, потребу пошуку необхідної інформації, прогнозування результатів прийнятих рішень, що, безсумнівно, позитивно позначається на формуванні управлінської компетентності майбутніх фахівців з військового управління. З іншого боку, індивідуалізація освітнього процесу навчання спричинює обмеження спілкування

курсантів і викладача. Тому необхідним є розумне поєднання електронних ресурсів у процесі формування управлінської компетентності майбутніх фахівців з військового управління.

2. Підвищення кваліфікації професорсько-викладацького складу з питань формування у курсантів управлінської компетентності у контексті підготовки майбутніх фахівців з військового управління. Активний розвиток військової галузі та економічна ситуація диктують нові вимоги не лише до підготовки майбутніх фахівців з військового управління, а й нові вимоги до кваліфікації та компетентності професорсько-викладацького складу ВЗВО, які готують фахівців для військової галузі [9, с. 122]. Конкурентоздатність ВЗВО (а отже, і його випускників) значною мірою залежить від кваліфікованої роботи професорсько-викладацького складу. Безумовно, підвищення кваліфікації викладачів у сфері управлінських дисциплін сприяє розвитку управлінської компетентності курсантів – майбутніх фахівців з військового управління.

3. Оптимальне структурування змісту освіти для військових спеціальностей згідно з державними освітніми стандартами та вимогами роботодавців. Ця умова реалізується з урахуванням формування у курсантів управлінської компетентності шляхом реалізації міждисциплінарного підходу в освіті. Змістова частина освітнього процесу зумовлюється специфікою професійної діяльності майбутніх фахівців з військового управління та відображається у навчальних дисциплінах, в освітніх програмах. Безумовно, у структуруванні змісту управлінських дисциплін необхідно враховувати специфіку військово-професійної діяльності майбутніх фахівців з військового управління. Зміст освіти є системою науково-теоретичних знань, практичних умінь, навичок та компетентностей, якими повинен оволодіти курсант у результаті здобуття військової освіти. Зміст освіти відбивається насамперед у державних освітніх стандартах та в освітніх програмах підготовки фахівців, у навчальних планах тощо.

Ключове місце займає оптимальне структурування змісту професійно-управлінської підготовки, водночас слід опиратися на основні вихідні приписи та положення, тобто принципи: науковості; системності; зв'язку теорії та практики; фундаментальності; доступності; відповідності змісту навчання обраній професії [1, с. 19]; єдності змісту, що передбачає міждисциплінарний підхід, з метою формування у курсантів цілісної наукової картини; перспективності розвитку наукового знання.

Зміст освіти доцільно розглядати як систему, елементами якої є окремі знання, вміння та навички (О. Торічний [8]). Відтак у структуруванні змісту освіти необхідно опиратися на системний підхід.

Сутність структурування змісту навчальної дисципліни полягає у розкритті зв'язків між елементами

змісту дисципліни (розділу, теми тощо) та вибудовуванні навчального матеріалу згідно з виявленою послідовністю. З огляду на цілі, специфіку навчального курсу можливе різне структурування змісту освіти. Так, у сучасній педагогіці найпоширенішими є такі структури викладу змісту дисципліни: лінійна, концентрична, спіральна [3]. У межах дослідження пропонуємо використовувати змішаний спосіб викладу змісту освіти. Так, наприклад, деякі окремі блоки навчальної дисципліни доцільно викладати за допомогою лінійної, концентричної чи спіральної структури. Це дозволяє викладачеві маневрувати, обирати конкретний спосіб структурування залежно від цілей кожного окремого змістового блоку. Особливу увагу слід звернути на рівень складності сприйняття того чи іншого матеріалу. Такий підхід дозволяє оптимізувати освітній процес як за змістом, так і за тимчасовим параметром.

У сучасних умовах реалізації компетентнісної парадигми в освіті найприйнятнішою у процесі формування управлінської компетентності майбутніх фахівців з військового управління є модульно-компетентнісна структура змісту управлінських дисциплін. Окреслена освітня концепція як цілі передбачає професійні компетентності, а як засіб досягнення – модульну структуру змісту навчання [5, с. 91]. Модульна структура навчальних програм відрізняється змістовою, технологічною та структурною гнучкістю, а також дає змогу використовувати для формування досліджуваної компетентності широкий спектр інформаційно-комунікаційних, інноваційних технологій.

4. Широке використання у формуванні управлінської компетентності майбутніх фахівців з військового управління інноваційних засобів педагогічної комунікації. Насамперед у формуванні досліджуваної компетентності покликані зіграти свою роль інформаційні технології, оскільки дають змогу кожному курсанту отримати вільний доступ до інформаційних ресурсів, а також генерувати інформацію, зберігати, обробляти. У сучасних умовах спостерігається тенденція заміни та доповнення природної комунікації віртуальною. Це стосується і навчальної діяльності курсантів: обсяги навчальної інформації, що їм надходять з віртуальних комунікацій, значно перевищують обсяг інформації, що надходить у межах природної комунікації. Тобто з'явилися нові можливості для успішної освітньої діяльності: можливість швидкого доступу до освітніх ресурсів; можливість отримання інформації в різноманітних форматах: текстової, аудіоматеріалів, відеоматеріалів, «віртуальної реальності», мультимедіаповідомлень; викладач перестає бути основним джерелом інформації, а є, швидше, «консультантом», орієнтуючи курсантів у різноманітному інформаційному потоці; вдосконалення методів і технологій відбору та формування змісту освіти.

Формування управлінської компетентності майбутніх фахівців з військового управління у межах традиційних занять пов'язано з низкою непростих проблем: обмеженою можливістю індивідуального підходу до кожного курсанта; неможливістю у межах аудиторних занять змоделювати умови військово-професійного середовища; незначною кількістю ситуаційних завдань, які можна розібрати на занятті; обмеженою можливістю самостійного вибору управлінських рішень кожним курсантом. Окреслені труднощі успішно долаються за допомогою використання інформаційних технологій [10, с. 271].

Використання інформаційних технологій у формуванні управлінської компетентності майбутніх фахівців з військового управління відповідає не лише сучасним тенденціям освітнього процесу, а також соціального замовлення суспільства. Однак не варто обмежуватися лише використанням інформаційних технологій в освітньому процесі. Зокрема, дуже ефективними є такі методи, як портфоліо, проблемний виклад, проєктна та науково-дослідна діяльність, кейс-технології, імітаційні та рольові ігри тощо.

Відтак значущість використання інноваційних методів навчання у формуванні управлінської компетентності майбутніх фахівців з військового управління зумовлена власне природою управлінської діяльності: управлінська діяльність має міждисциплінарний характер і «зачіпає» психологічний, організаційний, соціологічний, економічний, виробничий аспекти. Отже, методи навчання майбутніх фахівців повинні не лише транслювати знання курсантам, а й сприяти формуванню у них особистісних якостей, індивідуальних моральних установок, виробленню критичного мислення, активної соціальної позиції, здатності до самостійної професійної діяльності в майбутньому.

5. Створення позитивного мотиваційно-пізнавального середовища навчання. Мотиваційно-освітнє середовище ВЗВО розглядаємо як комплекс спеціально організованих умов, що сприяють розвитку у курсантів стійкої мотивації до навчання, розвитку загальнокультурних і професійних компетентностей, а також потреби до саморозвитку та рефлексії. Управлінська діяльність передбачає різноманіття оцінок, варіантів поведінки, що не відповідає логіці військових наук, що спирається на доказову точність і логічність. Тому курсанти стикаються з певними труднощами щодо управлінських дисциплін. У таких умовах зростає потреба у створенні мотиваційно-освітнього середовища ВЗВО для формування управлінської компетентності. Мотиваційно-пізнавальне середовище навчання покликане забезпечити позитивне ціннісно-мотиваційне ставлення курсантів до освітнього процесу, формування управлінської компетентності, зрештою, професійного становлення, у цьому її призначення.

6. Розробка ефективного оцінно-вимірювального інструментарію визначення динаміки формування досліджуваної компетентності. Важливим аспектом формування управлінської компетентності майбутніх фахівців з військового управління є продуктивна діагностика її сформованості у курсантів. Основна мета використання оцінно-вимірювального інструментарію полягає в отриманні достовірної інформації щодо стану об'єкта та тенденції його розвитку з метою своєчасної корекції освітнього процесу у ВЗВО.

Процес формування управлінської компетентності майбутніх фахівців з військового управління реалізується на основі концепції професійно-особистісного розвитку. Першою відмінністю процесу формування управлінської компетентності майбутніх фахівців з військового управління є активна позиція, тверда орієнтація особистості на саморозвиток, саме ця особливість відрізняє модель професійного розвитку від моделі професійної адаптації. Друга відмінна риса – не просте виконання управлінської діяльності, а її внутрішнє переживання та осмислення, рефлексія. Нарешті, третьою відмінною рисою процесу формування управлінської компетентності майбутніх фахівців з військового управління у руслі концепції професійно-особистісного розвитку є самовизначальна особистість курсанта, його цілі, життєві плани, ідеали, особистісні та фізичні властивості, можливості, схильності, чого від нього чекають колектив, суспільство (Т. Мацевко) [6, с. 119–122].

Отже, формування управлінської компетентності – це процес творчого, критичного та рефлексивного використання курсантом знань, умінь і досвіду, отримуваних у військовому ЗВО в оволодінні управлінськими компетентностями. Основою формування управлінської компетентності майбутніх фахівців з військового управління є навчання та виховання, а значущим чинником формування – самовиховання, що відповідає сутнісним ознакам процесу формування управлінської компетентності.

Висновки. Створення педагогічних умов формування управлінської компетентності майбутніх фахівців з військового управління дає змогу в освітньому процесі змоделювати специфічні умови, в яких здійснюється управлінська діяльність: тимчасові обмеження, недостатність інформації для прийняття рішення та ресурсів, висока відповідальність за результат, необхідність виконання одночасно кількох завдань, суперечливість і невизначеність вимог. Необхідно також враховувати стресогенність і високу відповідальність управлінського процесу військової галузі, за умов яких здійснюється управлінська діяльність. Тому в процесі формування досліджуваної компетентності у майбутніх фахівців з військового управління акцентується увага на педагогічних умовах, що сприяють розвитку у них самостійності, активності, винахідливості.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Борисюк О.М. Модель розвитку управлінської компетентності майбутніх офіцерів поліції. *Вісник Національного університету оборони України*. 2019. Вип. 2 (52). С. 16–26.
2. Борисюк О.М. Психологічні особливості розвитку управлінської компетентності у майбутніх офіцерів Національної поліції України : дис. ... канд. псих. наук : 19.00.09. Харків, 2017. 315 с.
3. Бурий С. Формування управлінської культури майбутнього офіцера в процесі практичної підготовки як педагогічна проблема. *Науковий вісник Миколаївського національного університету імені В.О. Сухомлинського. Сер.: Педагогічні науки*. 2016. Вип. 1. С. 21–25.
4. Ипполитова Н. Анализ понятия «педагогические условия» : сущность, классификация. *General and Professional Education*. 2012. № 1. С. 8–14.
5. Марченков С.М. Формування інформаційно-аналітичної компетентності майбутніх офіцерів збройних сил України: науково-педагогічний аспект. *Проблеми створення, випробування, застосування та експлуатації складних інформаційних систем*. 2019. Вип. 17. С. 89–97.
6. Мацевко Т.М. Психологічні особливості розвитку управлінської компетентності майбутніх магістрів військового профілю : дис. ... канд. психол. наук : 19.00.09 / Нац. акад. оборони України. Київ, 2007. 225 с.
7. Мацевко Т.М. Управлінська компетентність офіцерів військово-соціального управління. *Вісник Національного університету оборони України*. 2015. Вип. 1 (44). С. 148–153.
8. Торічний О.В. Теорія і практика формування військово-спеціальної компетентності майбутніх офіцерів-прикордонників у процесі навчання: монографія. Хмельницький : Вид-во Нац. акад. ДПСУ, 2012. 535 с.
9. Троцький Р.С. Модель формування готовності до управлінської діяльності майбутніх офіцерів у процесі фахової підготовки. *Молодь і ринок*. 2017. Вип. 2. С. 121–126.
10. Холина Л.И., Серёдкин Н.А. Профессиональная подготовка курсантов военного вуза к управленческой деятельности в процессе решения тактических задач. *Профессиональное образование в современном мире*. 2016. № 6(2). С. 268–274.